

Галаган Олександр Іванович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
Письменний Дмитро Петрович, *професор*
кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор

РОЗГЛЯД КЛОПОТАНЬ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не дає визначення поняття «клопотання». Це унеможлиблює його однакове розуміння як суб'єктами кримінального провадження так і органами, що ведуть процес. В літературі воно трактується по різному.

Автори науково-практичного коментаря до Кримінального процесуального кодексу України визначають, що клопотання - це письмове звернення з проханням про виконання будь-яких процесуальних дій у кримінальному провадженні, визнання за особою відповідного процесуального статусу, прав чи свобод [1, с.545].

Як вважає Л.М. Лобойко, клопотання - це виражене у письмовій чи усній формі звернення заінтересованого учасника досудового розслідування до посадової особи, яка його веде, з метою домогтися виконання певних процесуальних дій [2, с.195].

Виходячи з вищеназваного, багатоманітність підходів до розуміння поняття «клопотання» серед наукових та практичних працівників викликає необхідність уніфікації тлумачення цих понять з метою однакового розуміння всіма особами, які залучаються у сферу кримінального судочинства.

Таким чином, до загальних ознак, що притаманні поняттю «клопотання» слід віднести: 1. Суб'єкт внесення (заявлення, подання) клопотання. До них законом прямо віднесені - сторона захисту, потерпілий, його представник чи законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст.220 КПК). 2. Адреса (суб'єкт) розгляду та вирішення клопотання. Це слідчий, прокурор. 3. Предмет клопотання. Ним визначається прохання про виконання будь-якої процесуальної дії. 4. Офіційний характер клопотання. Вказане передбачає його подання, розгляд та вирішення у встановленому законом порядку відповідно до процесуальної форми. 5. Мета подання клопотання. До неї слід віднести безпосереднє виконання будь-яких процесуальних дій.6. Закон передбачає форму, в якій повинно здійснюватися клопотання та встановлює письмову форму його подання.

Отже, клопотання - письмове звернення сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, з проханням про виконання будь-яких процесуальних дій у кримінальному провадженні.

Закон не дає класифікації клопотань. Проте вона має надзвичайно важливе практичне та теоретичне значення, яке полягає в тому, що суб'єкти клопотання можуть отримати додаткові уявлення про предмет клопотання, що дозволить їм найбільш повно реалізувати свої процесуальні права, а особам (слідчий, прокурор), що ведуть кримінальне провадження - виконати свої обов'язки. Нами підтримується класифікація клопотань, яка подана Сні О.В. у своєму дисертаційному дослідженні. Автор в якості критеріїв для класифікації виділяє: етап кримінального провадження, на якому заявляється клопотання; суб'єкт заявлення клопотання; суб'єкт розгляду та вирішення клопотання; обов'язковість (імперативність) задоволення; зовнішня форма; мета.

Розглянемо більш детально кожний з критеріїв класифікації клопотання.

В залежності від етапу кримінального провадження, на якому заявляється клопотання, пропонується виділяти наступні види клопотань:

1. Клопотання, які заявлені під час досудового розслідування: а) при проведенні слідчих (розшукових) дій; б) при обранні, зміні або скасуванні запобіжних заходів; в) при тимчасовому вилученні майна; г) при тимчасовому доступі до речей і документів; д) при оголошенні про підозру; е) при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування до його завершення.

2. Клопотання, заявлені під час розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції: а) під час підготовчого судового засідання; б) при розгляді кримінального провадження (кримінальної справи) по суті.

3. В залежності від суб'єкта заявленого клопотання: а) сторони захисту (підозрюваний, його захисник та законний представник); б) потерпілий, його представник чи законний представник; в) цивільний позивач та його представник (в частині заявленого позову); г) цивільний відповідач та його представник (в частині, що стосується заявленого позову); д) законний представник цивільного позивача (якщо цивільним позивачем є неповнолітня особа або особа, визнана недієздатною чи обмежено дієздатною); е) представник юридичної особи щодо якої здійснюється провадження.

4. В залежності від суб'єкта розгляду та вирішення клопотання: а) клопотання, які адресовані слідчому; б) клопотання, які адресовані прокурору; в) клопотання, які адресовані слідчому судді.

5. В залежності від обов'язковості (імперативності) задоволення можливо виділити такі види клопотань: а) ті, які вирішуються на розсуд слідчого чи прокурора; б) ті, які підлягають безумовному задоволенню.

6. В залежності від зовнішньої форми заявленого клопотання: а) в усній формі. Заявляються усно, але знаходять своє відображення у протоколах - наприклад, про забезпечення безпеки щодо підозрюваного або членів його сім'ї, близьких родичів, майна, житла. Усні клопотання заносяться в протокол відповідної слідчої чи іншої процесуальної дії; б) в письмовій формі. Наприклад, обов'язково в письмовій формі повинно бути викладено клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Письмові клопотання приєднуються до кримінального провадження.

7. За метою пропонується розподіляти клопотання на такі види: а) пошукові. Такі клопотання спрямовані на отримання нових доказів, наприклад, про допит додаткових свідків зі сторони захисту, про проведення додаткової експертизи; б) процедурні. Вони забезпечують дотримання вимог процесуальної форми, наприклад, про повідомлення захисника про дату та час проведення певної слідчої дії, в якій захисник бажає прийняти участь.

8. І, нарешті, в залежності від того чи заявлялося клопотання раніше, пропонується виділяти такі види клопотань: а) первинні. Це такі клопотання, які за моментом їх заявлення заявляються вперше; б) повторні. Це такі клопотання, які заявляються однією і тією ж особою, після подання аналогічних клопотань, незалежно від результатів розгляду та вирішення останніх. Наприклад, клопотання про проведення окремої процесуальної дії, необхідність проведення якої аргументується додатково [3, с.61-85].

Відповідно до ст.220 Кримінального процесуального кодексу України законодавець відніс до суб'єктів клопотання під час кримінального провадження: 1) сторону захисту (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України); підозрюваний, обвинувачений (п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК України); засуджений, виправданий (п. 12 ч. 3 ст. 42, ч. 3 ст. 43 КПК України); особа стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалось питання про їх застосування (ст. 506 КПК України); їх захисники та законні представники (ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 46 КПК України); 2) потерпілий, його представник чи законний представник (п. 4 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 58 КПК України); 3) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п. 7 ч. 3 ст. 64-1 КПК України).

Стаття 220 КПК України безпосередньо не передбачає можливості оскарження рішення слідчого або прокурора стороною захисту, потерпілим і його представником, законним представником чи представником юридичної особи про виконання будь-яких процесуальних дій.

Слідчий, прокурор, який проводить розслідування, зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання клопотання і задовольнити кожне клопотання про виконання будь-яких слідчих (розшукових) дій, якщо обставини про встановлення яких вони просять, мають значення для кримінального провадження або якщо необгрунтовано обмежуються прав осіб, що заявили клопотання. Питання про те чи має обставина, про встановлення якої заявлено клопотання, значення для кримінального провадження, вирішує сам прокурор або слідчий.

Встановлення в законі певного строків строку для розгляду клопотань підозрюваного, його захисника, потерпілого, його представника та інших учасників кримінального провадження є процесуальною гарантією їх своєчасного вирішення.

Якщо протягом трьох днів клопотання не буде розглянуто, то у особи, що подавала клопотання, виникає право звернутися до слідчого судді зі скаргою з приводу несвоєчасного вирішення клопотання слідчим або прокурором (п.7 ч.1 ст.303 КПК).

Якщо клопотання задовольняється, слідчий чи прокурор повинен забезпечити виконання прохання, про яке йдеться в клопотанні особи, яка його заявила. Для цього слідчий або прокурор, керуючись статтями 111, 112 КПК України, надсилає зацікавленій стороні повідомлення про проведення процесуальної дії або прийняте процесуальне рішення. На наш погляд, у такому повідомленні зазначаються такі відомості: прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, найменування суду, який здійснює повідомлення; адреса установи, яка здійснює повідомлення, номер телефону чи інших засобів зв'язку; ім'я (найменування) особи, яка повідомляється, та її адреса; номер кримінального провадження, в рамках якого здійснюється повідомлення; процесуальний статус, в якому перебуває особа, що повідомляється; дата, час та місце проведення процесуальної дії, про яку повідомляється особа; інформація про процесуальну дію (дії), яка буде проведена, або про здійснену процесуальну дію чи прийняте процесуальне рішення, про які повідомляється особа; вказівка щодо необов'язковості участі в процесуальній дії та її проведення без участі особи, яка повідомляється, в разі її неприбуття; підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді.

У разі повної або часткової відмови в задоволенні клопотання слідчий, прокурор складає мотивовану постанову, де аргументує прийняте рішення. Така постанова має бути доведена до відома особи, що зверталась із клопотанням. З цією метою цій особі вручається копія постанови, а у разі неможливості вручення копії з об'єктивних причин - надсилають їй поштою. Постанова про відмову (часткову відмову) у задоволенні клопотання, винесена слідчим, прокурором, може бути оскаржена слідчому судді. Загальний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування передбачено параграфом 1 глави 26 КПК України у статтях 303-308. Зокрема, передбачено вичерпний перелік процесуальних рішень слідчого, прокурора, на які особа має право подати скаргу протягом десяти днів з моменту прийняття рішення. Якщо ж рішення останніх оформляється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії.

За результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора вноситься ухвала відповідно до правил ст.307 КПК України. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування може бути про: скасування рішення слідчого чи прокурора; зобов'язання припинити дію; зобов'язання вчинити певну дію; відмову в задоволенні скарги. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження.

Кримінальним процесуальним законом передбачено, що клопотання сторони захисту, потерпілого та його представника чи законного представника, представника юридичної особи про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк, не більше ніж три дні з моменту подання, і задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Згідно з вимогами ч. 2 ст. 220 КПК України про результати розгляду клопотання повідомляється особа,

яка заявила клопотання, при цьому про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, котра заявила клопотання, а в разі неможливості вручення з об'єктивних причин - надсилається їй у спосіб встановлений кримінальним процесуальним законом.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - С. 545).
2. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: Підручник. К. : Істина, 2014, С. 195
3. Єні О.В. Клопотання у кримінальному процесі України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / О.В. Єні- К., 2009. - 229 с.